

VİCDANLA DÜZEN ARASINDA SOSYAL DEMOKRASİ

İmdat Demir — Filozof Kirpi

ÖZET

Bu çalışma, sosyal demokrasiyi ne idealize eden ne de peşinen mahkûm eden bir çizgide; onu tarihsel bir rejim mantığı olarak "otopsi masasına yatırır". Temel iddia şudur: Sosyal demokrasi, kapitalizmin yarattığı sınıf çatışmasını ortadan kaldırmamış, fakat onu yönetilebilir hâle getirerek sistemi istikrara kavuşturmuştur. Batı bağlamında sosyal demokrasi, II. Dünya Savaşı sonrası özgül tarihsel koşullarda refah devleti aracılığıyla emekçi sınıflar için gerçek kazanımlar üretmiş; ancak mülkiyet ilişkilerine dokunmadan eşitsizliği "dağıtılabilir risk" düzeyine indirgemıştır. Bu durum, eşitliğin yapısal bir dönüşüm değil, teknik bir yönetim meselesi hâline gelmesine yol açmıştır. Neoliberal dönemde ise sosyal demokrasi, piyasa disipliniyi veri kabul ederek giderek merkezci, teknokrat ve kriz yöneticisi bir karakter kazanmıştır.

Türkiye bağlamında sosyal demokrasi, Batı'daki modelin eksik bir kopyası değil; baştan itibaren yaralı bir tercüme olarak şekillenmiştir. Devlet merkezli modernleşme, darbeler, zayıf sınıf yapısı ve rant temelli ekonomi, sosyal demokrasinin sınıf siyaseti kurmasını engellemiş; bu siyaset çoğunlukla savunmacı, yerel yönetimlere dayalı bir hatta sıkışmıştır. Belediyecilik ve sosyal yardım pratikleri, hayatı somut biçimde iyileştirmiş; ancak hak temelli bir dil kurulamaması durumunda haysiyet sorununu derinleştirmiştir.

Nihai otopsi raporu, sosyal demokrasinin vazgeçilmez bir koruma mekanizması olmakla birlikte, kolektif bir gelecek ufku üretemediğini gösterir. Eşitliği yöneten ama siyasallaştıramayan bu rejim, kriz çağında özgürlük ve adalet iddialarını sürekli geri çekme riski taşımaktadır.

SUMMARY

This study approaches social democracy neither as a moral ideal nor as a betrayed promise, but as a historical **regime logic** subjected to an "autopsy." Its central argument is that social democracy did not eliminate class conflict within capitalism; rather, it rendered it **manageable**, thereby stabilizing the system. In the Western context, social democracy emerged under specific post-World War II conditions, producing real material gains for working classes through the welfare state. Yet it did so without challenging property relations, transforming inequality from a structural problem into a technically administered risk. Equality thus became a matter of management rather than political transformation. With the rise of neoliberalism, social democracy increasingly accepted market discipline as a given, evolving into a centrist, technocratic, crisis-management regime.

In Turkey, social democracy developed not as an incomplete copy of the Western model, but as a **wounded translation** from the outset. State-centric modernization, military interventions, a fragmented class structure, and a rent-based economy prevented the formation of a robust class politics. As a result, social democracy largely retreated into a defensive posture, relying heavily on local governance. Municipal policies and social assistance improved everyday life in tangible ways; however, in the absence of a rights-based political language, these practices often undermined **dignity**, replacing citizenship with dependency.

The final autopsy concludes that social democracy remains indispensable as a protective mechanism against unregulated markets, yet fundamentally insufficient as a project of collective transformation. By managing equality without politicizing it, social democracy loses its capacity to generate a shared future horizon. In an era of permanent crisis, this regime increasingly prioritizes order and stability over freedom and justice, revealing the limits of a politics that seeks to govern inequality rather than confront it.

OTOPSİ MASASINA YATIRMAK: SOSYAL DEMOKRASİYİ NASIL OKUYACAĞIZ?

Sosyal demokrasiyi tartışmaya başladığımız her yerde, daha ilk cümlede bir ahlâk tuzağı kurulur: Ya "iyi niyetli bir adalet arayışı" olarak kutsanır ya da "ihanete uğramış bir sol hayal" diye lanetlenir. Oysa bu iki yaklaşım da bizi aynı epistemik körlüğe sürükler. Çünkü sosyal demokrasi, ne yalnızca bir niyetler toplamıdır ne de basit bir sapma hikâyesi. O, modern kapitalist toplumun iç çatışmalarını yönetmek üzere üretilmiş tarihsel bir **rejim mantığıdır**. Bu yüzden onu savunmak ya da reddetmekten önce, **nasıl işlediğini, neyi dönüştürdüğünü ve neyi görünmez kıldığını** anlamak gerekir. Bizim yapacağımız şey tam olarak budur: Sosyal demokrasiyi bir ideoloji vitrini olarak değil, bir **beden** olarak ele almak; doğumunu, büyümesini, organlarını, bağışıklık sistemini ve nihayet çürüme belirtilerini soğukkanlı biçimde incelemek.

Burada "otopsi" metaforu süs değildir. Otopsi, ölüye hakaret etmek için yapılmaz; ölüm nedenini doğru tespit etmek için yapılır. Sosyal demokrasi bugün birçok yerde siyasal olarak zayıflamış, etkisizleşmiş ya da merkezci bir yönetime indirgenmiş olabilir; ama hâlâ canlıymış gibi konuşulmaktadır. Bu nedenle yapılacak analiz, bir "yas tutma" değil, **neden böyle olduğunu anlama** girişimidir. Otopsi, bedeni açar ama aynı zamanda onu bir **sistem** olarak okur: Hangi organlar çalıştı, hangileri iflas etti, hangileri başka bir rejimin parçalarıyla yer değiştirdi?

Bu noktada ilk netleşmesi gereken şey şudur: Sosyal demokrasi bir "devrim" projesi değildir; tarihsel olarak da hiçbir zaman böyle olmamıştır. O, sınıf çatışmasının süreklileşmesi karşısında, kapitalist düzenin kendi içinde ürettiği bir **istikrar mekanizmasıdır**. Ancak bu saptama, sosyal demokrasinin etkisiz ya da önemsiz olduğu anlamına gelmez. Tam tersine, tam da bu nedenle son derece etkili olmuştur. İşçi sınıfının taleplerini bastırmak yerine kısmen tanımış, ama bu tanımayı devletin ve hukukun sınırları içine çekmiştir. Yani çatışmayı ortadan kaldırmamış, onu **yönetilebilir** hâle getirmiştir. Otopsi masasında soracağımız soru şudur: Bu yönetilebilirlik, kimin lehine işlemiştir?

Sosyal demokrasi, modern siyasal dilde "hak" kavramını merkezine alır. Ancak bu haklar, soyut bir eşitlik fikrinden değil, **sigortalanmış risk** anlayışından türemiştir. İşsizlik, hastalık, yaşlılık, yoksulluk; bunlar birer toplumsal sorun olmaktan ziyade, yönetilmesi gereken riskler olarak ele alınır. Böylece adalet, etik bir hesaplama olmaktan çıkar; teknik bir dağıtım meselesine dönüşür. Bu dönüşüm hayati önemdedir. Çünkü adaletin teknikleştiği yerde, siyaset de ahlâkî bir yüzleşme olmaktan çıkar ve **uzmanlık alanına** çekilir. Sosyal demokrasi tam bu noktada, "iyi niyetli" bir eşitlik arayışı olmaktan ziyade, **iyi yönetilmiş bir eşitsizlik rejimi** hâline gelme riskini taşır.

Burada ikinci kritik mesele ortaya çıkar: Sosyal demokrasi, bireyi nasıl bir özne olarak kurar? Devrimci gelenek bireyi mücadele eden, dönüştüren bir özne olarak düşünürken; sosyal demokrasi bireyi çoğu zaman **hak talep eden, hizmet alan, korunan** bir konuma yerleştirir. Bu, ilk bakışta insani ve ilerici görünür.

Gerçekten de milyonlarca insanın hayatı bu sayede iyileşmiştir. Ancak otopsi dili burada durmaz; şu soruyu da sorar: Hak talep eden özne, ne zaman kendi kaderini kuran özne olmaktan çıkar? Devletin sağladığı güvence, hangi noktada bireyi güçlendirirken, hangi noktada **siyasetten uzaklaştırır**?

Sosyal demokrasinin en ayırt edici özelliği, çatışmayı inkâr etmemesi ama onu **yumuşatmasıdır**. Bu yumuşatma, tarihsel olarak iki farklı sonuç üretmiştir. Birincisi, geniş emekçi kesimler için gerçek kazanımlar yaratmıştır: sağlık, eğitim, barınma, çalışma güvencesi. İkincisi ise sınıf antagonizmasını dilin dışına itmiş, yerine uzlaşma, denge ve istikrar kavramlarını koymuştur. Bu noktada sosyal demokrasi, kendisini "makul" siyaset olarak kurar; karşısına ise "aşırılık", "radikalizm" ve "düzensizlik" imgelerini yerleştirir. Otopsi masasında bu dilin anatomisi açılmalıdır. Çünkü "makullük", çoğu zaman mevcut güç ilişkilerinin doğal ve kaçınılmaz olduğu varsayımına yaslanır.

Bir diğer hayati boyut, sosyal demokrasinin devletle kurduğu ilişkidir. Sosyal demokrasi devleti yalnızca sınırlayan bir aygıt olarak değil, **dönüştürülebilir** bir araç olarak görür. Bu yaklaşım, tarihsel olarak ciddi sonuçlar doğurmuştur; çünkü devlet, ilk kez geniş ölçekte yeniden dağıtımın ve sosyal korumanın aracı hâline gelmiştir. Ancak aynı süreçte devlet, sosyal demokrasiyi kendi sınırları içine çekmiş; onu bürokrasi, bütçe disiplini ve güvenlik kaygılarıyla çevrelemiştir. Buradaki soru şudur: Sosyal demokrasi devleti demokratikleştirmiş midir, yoksa devlet sosyal demokrasiyi **evcilleştirmiş** midir? Bu sorunun cevabı, Batı ve Türkiye bağlamlarında farklı görünüm alsa da, yapısal bir gerilimi işaret eder.

Otopsi yaklaşımının bir başka avantajı da kriz anlarını merkeze almasıdır. Rejimler, normal zamanlarda değil, **kriz anlarında** kendilerini ele verir. Enflasyon, göç, savaş, güvenlik, ekonomik çöküş; bu anlarda sosyal demokrasinin refleksi ne olmuştur? Hakları genişletmek mi, yoksa "olağanüstü koşullar" gerekçesiyle geri çekilmek mi? Çoğu vakada görülen şudur: Sosyal demokrasi, kriz karşısında düzenin bekçiliğine daha fazla yaklaşmış, özgürlük ve eşitlik iddialarını askıya almıştır. Bu, ahlâkî bir suçlama değil, rejim mantığının bir sonucudur. Otopsi tam olarak bu sonucu görünür kılmak ister.

Bu metnin yöntemi bu nedenle ne nostaliktir ne de polemiktir. Sosyal demokrasiyi "keşke eskisi gibi olsa" duygusuyla ele almayacağız; benzer şekilde "zaten baştan yanlış" kolaycılığına da düşmeyeceğiz. Amacımız, sosyal demokrasinin tarihsel rolünü, başarılarını ve sınırlarını birlikte görmek; onu ne kurtarıcı ne de günah keçisi yapmadan, **gerçek ağırlığıyla** tartmaktır. Çünkü ancak bu şekilde, Batı'daki ve Türkiye'deki farklı deneyimleri aynı analitik masaya yatırmak mümkün olur.

Bu ilk parça, bir kapı eşiği olarak okunmalıdır. Burada henüz hüküm verilmez; burada hangi soruların sorulacağı netleştirilir. Sosyal demokrasinin bedeni artık masadadır. Bir sonraki parçada, bu bedenin Batı'da nasıl doğduğunu, hangi tarihsel koşullarda güçlendiğini ve hangi uzlaşmalarla ayakta kaldığını açacağız. Bundan sonra artık soyut tartışma değil, **somut doku incelemesi** başlayacaktır.

BATI'DA DOĞUM: SINIF ÇATIŞMASINDAN KURUMSAL UZLAŞMAYA

Sosyal demokrasinin Batı'daki doğumu, ahlâkî bir aydınlanmanın değil, sert bir sınıf geriliminin ürünüdür. Onu mümkün kılan şey, "iyilik" fikri değil; çatışmanın sürdürülemezliğidir. Sanayi kapitalizmi, 19. yüzyılın sonundan itibaren emekle sermaye arasındaki gerilimi sürekli yükseltmiş, bu gerilim siyasal istikrarsızlığa, grevlere, ayaklanmalara ve devrim ihtimallerine dönüşmüştür. Sosyal demokrasi, tam bu noktada, devrim ile bastırma arasındaki üçüncü yol olarak ortaya çıkar: Çatışmayı inkâr etmeyen, fakat onu kurumsal sınırlar içine alan bir düzenleme.

Bu doğum anında belirleyici olan ilk faktör, işçi sınıfının artık marjinal bir kitle değil, örgütlü bir siyasal güç hâline gelmesidir. Sendikalar, kitlesel partiler ve grev pratikleri, sermaye için öngörülemezlik üretirken; devlet için de süreklilik krizleri doğurur. Sosyal demokrasi, bu öngörülemezliği azaltmanın yolunu, emeği siyasal sistemin içine alarak bulur. Ancak bu "içeri alma", eşit bir müzakere alanı yaratmaz; emeği tanıırken, onu hukukla, sözleşmeyle ve prosedürle bağlar. Böylece sınıf mücadelesi sokağın değil, masanın konusu olur.

Bu aşamada refah devleti dediğimiz yapı şekillenmeye başlar. Refah devleti, çoğu zaman sosyal demokrasinin doğal sonucu gibi anlatılır; oysa daha doğru okuma şudur: Refah devleti, sosyal demokrasinin en stratejik organ naklidir. Sağlık, eğitim, işsizlik sigortası, emeklilik; bunlar yalnızca hak genişletmeleri değildir. Bunlar, toplumsal riskleri bireysel kader olmaktan çıkarıp devletin yönettiği bir havuza devreden mekanizmalardır. Bu mekanizma, bir yandan insan hayatını doğrudan iyileştirir; diğer yandan eşitsizliği yapısal bir sorun olmaktan çıkarıp dağıtılabılır bir risk olarak yeniden tanımlar.

Bu noktada kritik bir dönüşüm yaşanır: Adalet, "neden bazıları daha yoksul?" sorusundan, "yoksulluk nasıl yönetilir?" sorusuna kayar. Sosyal demokrasinin Batı'daki erken başarısı, tam da bu kayma sayesinde mümkün olmuştur. Çünkü sistem, eşitsizliği tamamen ortadan kaldırmayı değil; onun en yıkıcı sonuçlarını törpülemeyi hedefler. Bu hedef, emekçi sınıflar açısından somut kazanımlar üretir. Ancak otopsi masasında sorulması gereken soru şudur: Bu kazanımlar, eşitsizliğin kaynağını mı hedef alır, yoksa onun toplumsal meşruiyetini mi yeniden üretir?

Sosyal demokrasinin erken dönemindeki güçlenmenin bir diğer kritik unsuru, tarihsel koşullardır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Batı dünyası, benzersiz bir ekonomik ve jeopolitik konjonktüre sahiptir. Yüksek büyüme oranları, sanayinin merkezî konumu, ucuz enerji, güçlü ulus-devletler ve sömürge sisteminden aktarılan kaynaklar, refah devletinin maddi zeminini oluşturur. Bu bağlamda sosyal demokrasi, çoğu zaman kendi başarısını ahlâkî üstünlüğe bağlar; oysa bu başarı, büyük ölçüde tarihsel bir fırsat penceresinin ürünüdür. Otopsi burada yanılmayı ayıklar: Refah devletinin cömertliği, evrensel bir modelden ziyade, istisnâî bir dönemin sonucudur.

Bu dönemde sendikalar, sosyal demokrasinin ana taşıyıcı kolonlarından biri hâline gelir. Toplu sözleşme, ücret pazarlığı ve iş güvencesi, emeğe gerçek bir güç kazandırır. Ancak bu güç, devrimci bir dönüşüm üretmez; aksine emeği sistemin sorumlu ortağı hâline getirir. Grev, bir yıkım aracı olmaktan çıkar; kontrollü bir pazarlık unsuruna dönüşür. Bu dönüşüm, emeğin radikal potansiyelini törpülerken, istikrar üretir. Sosyal demokrasi tam da bu noktada, çatışmayı verimli bir gerilime çevirir.

Burada "uzlaşma" kavramı kilit önemdedir. Sosyal demokrasi, uzlaşmayı bir zayıflık değil, bir erdem olarak sunar. Ancak bu erdem, simetrik bir uzlaşma değildir. Sermaye, mülkiyet ilişkilerini korurken; emek, bu ilişkilerin sonuçlarını pazarlık konusu yapar. Yani mülkiyet sorgulanmaz, dağıtım konuşulur. Bu ayırım, sosyal demokrasinin sınırını daha doğum anında çizer. Otopsi diliyle söylersek: Sosyal demokrasi, kalbe değil, dolaşım sistemine müdahale eder.

Batı sosyal demokrasisinin bu erken evresi, siyasal kültürü de dönüştürür. Yurttaşlık, yalnızca oy verme hakkı değil; sosyal haklara erişim üzerinden tanımlanır. Bu, modern demokrasinin önemli bir genişlemesidir. Ancak benzer şekilde yurttaşlık, devlete bağımlı bir statüye de dönüşür. Hak, mücadeleyle kazanılan bir konum olmaktan çıkar; idare edilen bir hak hâline gelir. Bu noktada sosyal demokrasi, yurttaşı güçlendirirken, onu siyasal özne olmaktan idari özneye dönüştürme riskini de içinde taşır.

Bu dönemin sonuna gelindiğinde, sosyal demokrasi Batı'da güçlüdür, meşrudur ve yaygındır. Ancak bu güç, kendi içinde kırılğan bir denge barındırır. Yüksek büyüme yavaşladığında, küresel rekabet arttığında ve sermaye hareketlendiğinde, bu uzlaşmanın sürdürülebilirliği sorgulanmaya başlanacaktır. Otopsi, doğum

evresinin bize şunu gösterdiğini not eder: Sosyal demokrasi, çatışmayı çözdüğü için değil, ertelemesini bildiği için başarılı olmuştur.

Bir sonraki parçada, bu ertelemenin nasıl sona erdiğini; sosyal demokrasinin neoliberal dönüşüm karşısında nasıl enfekte olduğunu ve giderek merkezci bir kriz yönetimi rejimine nasıl evrildiğini inceleyeceğiz. Buradan sonra artık beden büyümüş, ama bağışıklık sistemi zorlanmaya başlamıştır.

BATI'DA ÇÖZÜLME: NEOLİBERAL ENFEKSİYON VE MERKEZCİ METASTAZ

Sosyal demokrasinin Batı'daki ikinci büyük evresi, ani bir kopuş değil, yavaş ve sinsi bir **enfeksiyon** sürecidir. Bu enfeksiyonun kaynağı tek başına "ihamet" değildir; daha derinde, birikim rejiminin değişmesi, üretimin coğrafyasının kayması ve devletin mali kapasitesinin daralması vardır. 1970'lerle birlikte yüksek büyüme sona erdiğinde, sosyal demokrasinin üzerinde yükseldiği uzlaşma zemini çatlamaya başlar. Artık mesele, refahı nasıl genişleteceğimiz değil; **mevcut refahı nasıl finanse edeceğimiz** sorusuna kilitlenir. Bu kilitlenme, sosyal demokrasinin dilini ve reflekslerini kökten dönüştürür.

Stagflasyon, petrol krizleri ve küresel rekabet, sosyal demokrasinin temel dayanaklarını birer birer aşındırır. Sanayi işçisi, ekonominin merkezî figürü olmaktan çıkar; üretim parçalanır, taşeronlaşır, sınır aşırı hâle gelir. Bu yeni koşullarda sendikaların pazarlık gücü zayıflar, toplu sözleşme alanı daralır. Sosyal demokrasi, bu değişimi tersine çevirmek yerine çoğu zaman **ona uyum sağlamayı** seçer. Uyarılama, ilk etapta pragmatik görünür; fakat uzun vadede bir yön değişikliğine dönüşür. Artık hedef, emeği güçlendirmek değil; piyasanın sertliğini **biraz yumuşatmaktır**.

Bu evrede sosyal demokrasi, "piyasa ile barışık" olma iddiasını merkezine alır. Sermayeye karşı disiplin kurma fikri geri çekilir; onun yerine rekabet gücü, verimlilik ve esneklik gibi kavramlar siyasetin ana sözlüğüne girer. Sosyal politika, evrensel haklar üzerinden değil, **hedefli ve koşullu** yardımlar üzerinden yeniden tasarlanır. Böylece refah devleti, yurttaşlığı eşitleyen bir zemin olmaktan çıkar; riskleri sınıflandıran bir yönetim aracına dönüşür. Otopsi masasında bu dönüşüm net görünür: Sosyal demokrasi, eşitliği üretmekten çok, **eşitsizliği yönetmeye** odaklanmıştır.

Bu dönemde yaşanan en önemli kaymalardan biri, "sınıf" kavramının siyasal merkezden çekilmesidir. Emek artık homojen bir özne değildir; parçalı, güvencesiz ve dağınıktır. Sosyal demokrasi, bu dağınıklığa yeni bir kolektif dil üretmediğinde, boşluğu başka söylemler doldurur: kimlik, kültür, yaşam tarzı, tanınma politikaları. Bu alanların kendisi meşru ve önemlidir; ancak sınıf siyasetiyle bağ koparıldığında, eşitsizlik yapısal olmaktan çıkarılıp **temsili bir soruna** indirgenir. Otopsi burada kritik bir semptom kaydeder: Eşitlik talebi, giderek **görünürlük talebine** dönüşmüştür.

Neoliberal enfeksiyonun sosyal demokraside yarattığı bir başka sonuç, siyasal cesaret kaybıdır. Sermaye hareketliliği, bütçe disiplinleri ve uluslararası rekabet gerekçeleri, siyasetin alanını daraltır. Sosyal demokrasi, bu daralmayı kırmak yerine, onu veri kabul eder. Böylece siyaset, dönüştürücü bir alan olmaktan çıkar; **kriz yöneticiliğine** indirgenir. Enflasyon yükseldiğinde kemer sıkma "zorunlu" olur; göç arttığında güvenlik öncelik kazanır; bütçe açıkları derinleştiğinde sosyal harcamalar "rasyonelleştirilir." Bu refleksler, sosyal demokrasinin ilkelerine ters düşmekten ziyade, onun yeni normalliğini oluşturur.

Bu evrede sosyal demokrasi ile neoliberalizm arasındaki sınırlar bulanıklaşır. Aradaki fark, çoğu zaman amaçlarda değil, **üslupta** belirginleşir. Sosyal demokrasi, piyasayı sert bir ideolojiyle değil; "insani yüz", "denge", "kapsayıcılık" gibi kavramlarla sunar. Bu durum, kısa vadede geniş kitleler için daha katlanılabilir bir düzen üretir; uzun vadede ise sistemin meşruiyetini tahkim eder. Otopsi diliyle söylersek: Sosyal demokrasi, artık bedeni iyileştirmeye çalışan bir hekim değil; **hastalığı kronikleştiren bir bakım rejimidir**.

Merkezci metastaz tam da bu noktada ortaya çıkar. Sosyal demokrasi, kendisini düzenin "makul" merkezi olarak konumlandıkça, siyasal yelpazenin iki ucunu da tehdit olarak tanımlar. Radikal talepler "gerçekçi değil" diye dışlanır; statükoya meydan okuyan hareketler "sorumluluk" adına bastırılır. Bu merkezilik, bir denge siyaseti gibi görünür; fakat gerçekte mevcut güç ilişkilerinin **doğallaştırılması** anlamına gelir. Böylece sosyal demokrasi, muhalefetin dili olmaktan çıkar; düzenin sigortasına dönüşür.

Bu dönüşüm, seçmenle kurulan ilişkiyi de değiştirir. Yurttaş, artık kolektif bir dönüşümün öznesi değil; iyi yönetilmesi gereken bir beklentiler toplamıdır. Siyaset, vaat üretmekten çok risk azaltmayı hedefler. "Daha adil bir toplum" fikri, yerini "daha az zarar" söylemine bırakır. Otopsi masasında bu, belirgin bir sinir sistemi hasarı olarak kaydedilir: Toplumsal hayal gücü körelmiş, siyaset **ufuksuzlaşmıştır**.

Bugün Batı'da sosyal demokrasinin yaşadığı kriz, ani bir çöküş değil; uzun süredir devam eden bu enfeksiyonun sonucudur. Neoliberal dönüşüm, sosyal demokrasiyi dışarıdan yutmamış; onu içeriden dönüştürmüştür. Bu nedenle sorun, yalnızca "sağa kayma" değil; daha derinde, sosyal demokrasinin kendi sınırlarını kabullenmiş olmasıdır. Otopsi burada netleşir: Sosyal demokrasi, kapitalizmi dönüştürme iddiasını yitirdiği anda, onun **en güvenilir yöneticilerinden biri** hâline gelmiştir.

Bir sonraki parçada, bu tarihsel deneyimin Türkiye'ye nasıl tercüme edildiğini; neden benzer bir refah devleti omurgasının kurulamadığını ve sosyal demokrasinin burada neden farklı bir yarılma yaşadığını ele alacağız. Batı'daki çözülme, Türkiye'deki kırılma noktaları daha da görünür kılacaktır.

TÜRKİYE'DE SOSYAL DEMOKRASİ: YARI-DEVLETLİ, YARI-TERCÜME BİR SİYASET

6

Türkiye'de sosyal demokrasiyi anlamaya çalışırken yapılan en büyük hata, onu Batı'daki muadiliyle karşılaştırıp "eksik", "gecikmiş" ya da "başarısız" ilan etmektir. Bu yaklaşım, analizi daha baştan sakatlar. Çünkü Türkiye'de sosyal demokrasi, Batı'daki gibi sanayi kapitalizminin olgunlaştığı, güçlü sendikaların ve refah devletinin kurumsallaştığı bir zeminde doğmamıştır. O, bambaşka bir tarihsel bağlamda, **devlet merkezli modernleşme, siyasal alanın sürekli daraltılması ve toplumsal fay hatlarının üst üste binmesi** içinde şekillenmiştir. Bu yüzden Türkiye sosyal demokrasisi, bir modelin başarısız kopyası değil; baştan itibaren **yaralı bir tercümedir**.

Bu tercümenin ilk ve en belirleyici yarısı, devletle kurulan ilişkide ortaya çıkar. Batı'da sosyal demokrasi, devleti sınıf mücadelesinin baskısıyla dönüştürürken; Türkiye'de devlet, siyasetin sınırlarını çizen başat aktör olmuştur. Modernleşme yukarıdan yürütülmüş, siyasal alan uzun süre "terbiye edilmesi gereken" bir alan olarak görülmüştür. Darbeler, muhtıralar ve olağanüstü hâl rejimleri, yalnızca belirli partileri değil; siyasal tahayyülün kendisini de sakatlamıştır. Bu koşullarda sosyal demokrasi, devleti demokratikleştiren bir güç olmaktan çok, devletin izin verdiği ölçüde **var olabilen bir siyaset** hâline gelmiştir. Otopsi masasında bu durum, kronik bir baskı altında gelişmiş zayıf bir iskelet olarak görünür.

İkinci temel sorun, sınıf yapısının niteliğidir. Türkiye'de sanayi işçi sınıfı, ne nicel ne de siyasal olarak Batı'daki karşılığına ulaşmıştır. Kayıt dışı emek, küçük esnaf, taşeronluk, tarım artıkları ve güvencesiz kent yoksulluğu, toplumsal dokunun belirleyici unsurlarıdır. Bu parçalı yapı, sınıf temelli bir siyaset kurmayı zorlaştırmış; sosyal demokrasi, "emek" yerine daha muğlak bir **halk** ve **kitle** diline yaslanmıştır. Bu dil, kısa vadede kapsayıcı görünür; uzun vadede ise sınıfsal eşitsizliğin kaynağını belirsizleştirir. Otopsi burada netleşir: Sınıfın örgütlenemediği yerde, eşitlik siyaseti **ahlâkî temennilere** dönüşür.

Türkiye sosyal demokrasisinin bir diğer belirleyici kırılma hattı, kimlik ve inanç meselesidir. Batı'da sosyal demokrasi, kilise-devlet ayırımının görece yerleşik olduğu bir zeminde şekillenirken; Türkiye'de din, kamusal ve siyasal hayatın merkezî bir gerilim alanı olmuştur. Sosyal demokrat çizgi, çoğu zaman bu alanda iki uç

arasında sıkışır: Ya seküler bir mesafeyi katılaştırarak geniş kesimlerle bağını zayıflatır ya da inanç alanını siyasal İslam'ın tekeline terk eder. Her iki durumda da sonuç benzerdir. Sosyal demokrasi, inancı yurttaşlığın parçası olarak ele alacak **etik ve kamusal bir dil** geliştiremez. Otopsi masasında bu, iletişim kopukluğu ve temsil krizi olarak kaydedilir.

Bu yapısal sorunlara bir de siyasal alanın sürekli daraltılması eklendiğinde, sosyal demokrasi çoğu zaman **savunmacı** bir karakter kazanır. Büyük dönüşüm projeleri yerine, "normalleşme", "hukuk devleti", "nefes alma alanı" gibi hedefler ön plana çıkar. Bu hedefler elbette hayati önemdedir; ancak sürekli savunma pozisyonunda kalan bir siyaset, zamanla kendi ufku kaybeder. Sosyal demokrasi, eşitliği kuran bir tahayyül olmaktan çıkıp, otoriterleşmeye karşı **asgari denge** siyasetine indirgenir. Otopsi burada, kasların zayıfladığını; bedeninin yalnızca hayatta kalmaya odaklandığını gösterir.

Türkiye'de sosyal demokrasinin bir başka ayırt edici özelliği, merkezi siyasette zayıflarken yerel yönetimlerde güç kazanmasıdır. Belediyeler, sosyal demokrat siyasetin en somut ve görünür alanı hâline gelmiştir. Ulaşım, sosyal yardım, kent hizmetleri; burada gerçek başarılar elde edilmiştir. Ancak bu başarı, yeni bir gerilimi de beraberinde getirir. Yerel hizmetlerin genişlemesi, hak temelli bir dil yerine çoğu zaman **performans ve memnuniyet** diliyle sunulur. Yurttaş, hak sahibi bir özne olmaktan çok, iyi hizmet alan bir kullanıcıya dönüşür. Otopsi, bu noktada önemli bir patolojiye işaret eder: Siyaset, dönüşüm değil, **yönetim becerisi** üzerinden tanımlanmaya başlar.

Türkiye sosyal demokrasininin tercüme krizinin en çarpıcı sonucu, ekonomi-politik alanda ortaya çıkar. Rant temelli büyüme, konut ve arazi üzerinden zenginleşme, bölüşüm sorununu daha da keskinleştirir. Ancak sosyal demokrasi, bu rant düzenine karşı kapsamlı bir alternatif üretmekte zorlanır. Vergi adaleti, mülkiyet, kamusal planlama gibi konular, ya teknik tartışmalara sıkışır ya da siyasal risk nedeniyle geri plana itilir. Böylece eşitsizlik, yeniden dağıtım değil; **yardım** üzerinden ele alınır. Otopsi masasında bu, hastalığın nedenine değil, semptomlarına odaklanan bir tedavi olarak kayda geçer.

Bütün bu unsurlar bir araya geldiğinde, Türkiye'de sosyal demokrasinin neden sürekli bir "potansiyel" olarak kaldığı daha net anlaşılır. Sorun, yalnızca liderlik ya da örgütlenme meselesi değildir; daha derinde, siyasal alanın yapısı ve tarihsel miras yatmaktadır. Sosyal demokrasi, burada ne tam anlamıyla devletçi bir sol olabilmiş ne de toplumu dönüştüren bir emek siyaseti kurabilmiştir. Bu arada kalmışlık, onu **yarı-devletli, yarı-toplumsal** bir çizgide tutmuştur.

Otopsinin bu aşamasında şu tespit yapılabilir: Türkiye'de sosyal demokrasi, Batı'daki çözümlenin kopyasını yaşamamıştır; o, daha baştan kırılabilir bir bedenle yola çıkmıştır. Bu kırılabilirlik, her kriz anında daha görünür hâle gelmiş; siyaset, genişleme yerine daralma refleksi üretmiştir. Bir sonraki parçada, bu kırılabilirliğin en somut tezahür ettiği alanı, yani belediyecilik, sosyal yardım ve **haysiyet** meselesini açacağız. Orada, sosyal demokrasinin hem en güçlü hem de en sorunlu damarını daha yakından inceleyeceğiz.

BELEDİYECİLİK, YARDIM VE HAYSİYET: TÜRKİYE SOSYAL DEMOKRASİSİNİN EN GÜÇLÜ VE EN KIRILGAN DAMARI

Türkiye'de sosyal demokrasinin en görünür, en somut ve aynı zamanda en tartışmalı alanı belediyeciliktir. Merkezi siyasetin daraldığı, ideolojik ufkun kısıtlandığı ve sınıf temelli bir ekonomi-politik hattın kurulamadığı koşullarda, sosyal demokrat siyaset yerel yönetimler üzerinden nefes almıştır. Bu durum tesadüf değildir. Belediyeler, doğrudan hayatla temas eden; ulaşımdan barınmaya, gıdadan sosyal yardıma kadar gündelik yaşamın yükünü taşıyan kurumlardır. Sosyal demokrasi burada soyut vaatlerden çok, **dokunulabilir**

sonuçlar üretmiştir. Ancak tam da bu somutluk, beraberinde ciddi bir gerilim doğurur: Hizmet ile siyaset, yardım ile hak, haysiyet ile bağımlılık arasındaki ince çizgi.

Yerel yönetim pratiği, Türkiye sosyal demokrasisi için iki yönlü bir imkân yaratmıştır. Bir yandan, merkezi iktidarın dışladığı ya da ihmal ettiği kesimler için gerçek bir rahatlama alanı açılmıştır. Kent yoksulluğu, ulaşım maliyetleri, barınma krizi ve temel ihtiyaçlara erişim; bu alanlarda belediyecilik, soyut ideolojik tartişmalardan çok daha ikna edici olmuştur. Öte yandan bu başarı, sosyal demokrasinin siyasal tahayyülünü daraltma riskini de içinde taşır. Siyaset, dönüşüm iddiasından koparak **iyi yönetim** söylemine hapsolür. Otopsi masasında bu durum, güçlü bir kas grubunun gelişirken, merkezi sinir sisteminin zayıflaması olarak görünür.

Bu gerilimin merkezinde sosyal yardım politikaları yer alır. Sosyal demokrat belediyeler, gıda destekleri, nakdi yardımlar, öğrenci bursları ve çeşitli dayanışma ağlarıyla milyonlarca insanın hayatına temas etmiştir. Bu temas, gerçek ve inkâr edilemez bir fayda üretir. Ancak mesele, yardımın kendisi değil; yardımın **nasıl anlamlandırıldığıdır**. Hak temelli bir çerçeve kurulamadığında, yardım hızla bir ilişki biçimine dönüşür. Yurttaş, hakkını talep eden bir özne olmaktan çıkar; destek alan, minnet duyması beklenen bir figüre indirgenir. Otopsi, bu noktada kritik bir patoloji tespit eder: Sosyal demokrasi, eşitlik dilini kuramadığında, en insani pratiği bile **hiyerarşik** bir ilişkiye dönüştürür.

Bu durum, Türkiye'deki genel siyasal kültürle birleştiğinde daha da derinleşir. Patronaj ilişkileri, sadakat beklentisi ve seçim odaklı dağıtım pratikleri, yardım mekanizmalarını kolayca kuşatır. Sosyal demokrat belediyeler çoğu zaman bu kültüre bilinçli olarak direnir; fakat hak temelli bir dil inşa edilemediğinde, pratik ile söylem arasındaki boşluk kapanmaz. Otopsi masasında bu, niyet ile sonuç arasındaki uyumsuzluk olarak kaydedilir. Yardım vardır; fakat haysiyet kırılmamıştır.

Haysiyet meselesi burada kilit kavramdır. Sosyal demokrasinin tarihsel iddiası, insan onurunu piyasanın ve yoksulluğun insafına bırakmamaktır. Ancak onur, yalnızca maddi ihtiyaçların karşılanmasıyla korunmaz; **öznel konumla** ilgilidir. İnsan, yalnızca doyurulduğu için değil, eşit bir yurttaş olarak tanındığı için onurlu hisseder. Belediyecilik pratiği, bu tanınmayı kurumsal bir dile bağlayamadığında, sosyal demokrasi kendi ahlâkî zeminini zayıflatır. Otopsi burada şu soruyu sorar: Sosyal yardım, yurttaşı güçlendiriyor mu; yoksa onu siyasetin dışına mı itiyor?

Belediyecilik merkezli sosyal demokrasinin bir diğer açmazı, **rant ve mekân siyaseti**yle kurduğu ilişkide ortaya çıkar. Türkiye'de kentler, yalnızca yaşam alanları değil; aynı zamanda devasa birer değer üretim makinesidir. Konut, arsa ve imar üzerinden dönen rant, eşitizliğin en somut kaynağıdır. Sosyal demokrat belediyeler, bu rant düzenini bütünüyle dönüştüremediklerinde, bir yandan sosyal yardımlarla eşitizliği hafifletirken, diğer yandan eşitizliğin kaynağına dokunmamış olurlar. Bu çelişki, otopsi masasında açık bir şekilde görünür: Sistem, bir eliyle yarayı sararken, öbür eliyle yarayı **üreten mekanizmaya** dokunmaz.

Bu noktada sosyal demokrasi, çoğu zaman teknik dile sığınır. Kentsel planlama, ulaşım yatırımları, çevre projeleri; bunlar elbette önemlidir. Ancak teknik dil, siyasetin yerini aldığında, eşitizlik sorunu yönetsel bir problem gibi sunulur. Böylece siyaset, değerler ve güç ilişkileri alanından çekilir; geriye "doğru planlama" ve "verimli yönetim" kalır. Otopsi, bu durumu tehlikeli bir sedasyon olarak kaydeder. Çünkü eşitizlik, teknik bir arıza değil; **siyasal bir tercihtir**.

Belediyecilikteki bu yoğunlaşma, sosyal demokrasinin merkezi siyasetteki zayıflığını da görünmez kılar. Yereldeki başarı, ulusal ölçekte bir alternatif üretilemediği gerçeğini örter. Sosyal demokrasi, bu noktada kendisini "yapabilen" ama "dönüştüremeyen" bir siyaset olarak yeniden üretir. Yurttaş, iyi hizmet aldığı sürece memnundur; fakat bu memnuniyet, kolektif bir gelecek tahayyülüne dönüşmez. Otopsi masasında bu, kalbin düzenli atmasına rağmen, beynin **uzun vadeli plan** üretememesi olarak not edilir.

Bütün bu çelişkiler, belediyeciliğin değersiz olduğu anlamına gelmez. Tam tersine, bu alan sosyal demokrasinin Türkiye’de tutunabildiği en gerçek zemindir. Ancak tam da bu nedenle, burada yaşanan her sapma ve her dil hatası, sosyal demokrasinin bütününü etkiler. Yardımın hakka, hizmetin yurttaşlığa, memnuniyetin siyasal özneleşmeye bağlanamadığı her durumda, sosyal demokrasi kendi iddiasını içeriden aşındırır.

Bu parçanın sonunda ortaya çıkan tablo şudur: Türkiye’de sosyal demokrasi, belediyecilik üzerinden hayatı gerçekten iyileştirmiştir; fakat bu iyileştirme, haysiyet merkezli bir siyasal dile bağlanamadığında, **bağımlılık ve sessizlik** üretme riskini taşır. Bir sonraki ve son parçada, Batı ve Türkiye deneyimlerini birlikte tartarak, sosyal demokrasinin ne yaptığı, neyi başaramadığı ve hangi sınırlar içinde sıkıştığına dair nihai otopsi raporunu çıkaracağız. Orada artık teşhis tamamlanacak; geriye, açık uçlu ve rahatsız edici sorular kalacaktır.

NİHAİ OTOPSİ RAPORU: SOSYAL DEMOKRASİ NE YAPTI, NE YAPAMADI, NE OLDU?

Bu noktada artık beden bütünüyle masadadır. Batı’daki doğum ve çözülme evreleriyle, Türkiye’deki yaralı tercüme ve belediyecilik merkezli tutunma biçimleri yan yana konduğunda, sosyal demokrasinin tekil bir hikâyesi olmadığı netleşir. Yine de bütün bu farklı deneyimlerin kesiştiği bir çekirdek vardır. Sosyal demokrasi, modern kapitalizmin en derin çelişkinsini çözememiştir; fakat onu yaşanabilir kılmıştır. Bu cümle, ne övgü ne de suçlama içerir. Bu, bir teşhistir.

Batı’da sosyal demokrasi, sınıf çatışmasının yıkıcı biçimler almasını engellemiş; emeği siyasal sistemin meşru bir unsuru hâline getirmiştir. Sağlık, eğitim, emeklilik, iş güvencesi gibi alanlarda elde edilen kazanımlar, milyonlarca insanın hayatında gerçek ve kalıcı izler bırakmıştır. Bu kazanımların “küçük” ya da “ikincil” olduğu iddiası, sahici değildir. Otopsi bunu inkâr etmez. Ancak benzer şekilde şunu da kayda geçirir: Sosyal demokrasi, bu kazanımları mülkiyet ilişkilerine dokunmadan, birikim rejimini kökten sorgulamadan üretmiştir. Yani adaleti, yapısal bir dönüşüm değil, denge politikası olarak kurmuştur.

Bu denge, tarihsel olarak belirli koşullarda işlemiştir. Yüksek büyüme, güçlü ulus-devletler ve sınırlı sermaye hareketliliği altında sosyal demokrasi, hem eşitsizliği törpülemiş hem de sistemi istikrarlı tutmuştur. Ancak bu koşullar ortadan kalktığında, denge siyaseti hızla savunmacı bir merkezçiliğe dönüşmüştür. Neoliberal dönemde sosyal demokrasi, kapitalizme karşı bir alternatif üretmek yerine, onun en güvenilir yöneticilerinden biri hâline gelmiştir. Burada yaşanan şey, bir sapma değil; rejim mantığının kendi sınırlarına çarpmasıdır.

Türkiye bağlamında tablo daha serttir. Sosyal demokrasi, Batı’daki gibi bir refah devleti omurgası kuramamış; sınıf temelli bir ekonomi-politik dil geliştirmekte zorlanmıştır. Devlet merkezli modernleşme, darbeler ve siyasal alanın darlığı, sosyal demokrasiyi sürekli savunma pozisyonuna itmıştır. Bu koşullarda sosyal demokrasi, eşitliği kuran bir siyaset olmaktan çok, hasarı sınırlayan bir hat üretmiştir. Belediyecilik üzerinden sağlanan başarılar, bu sınırlı alanın en görünür ifadesidir. Ancak yerel başarı, ulusal ölçekte bir dönüşüm tahayyülünün yerini alamamıştır.

Batı ve Türkiye deneyimleri birlikte okunduğunda, sosyal demokrasinin üç temel sınırı netleşir. Birincisi, sosyal demokrasi eşitsizliğin kaynağına değil, sonuçlarına odaklanmıştır. Bu tercih, kısa vadede istikrar ve refah üretmiş; uzun vadede ise eşitsizliği doğal bir durum gibi sunmuştur. İkincisi, sosyal demokrasi siyaseti giderek teknik bir yönetime indirgemiş; adalet meselesini uzmanlık alanına çekmiştir. Bu durum, yurttaş güçlendirmiş ama benzer şekilde onu siyasal özne olmaktan uzaklaştırmıştır. Üçüncüsü, kriz anlarında sosyal

demokrasi çoğu zaman özgürlük ve eşitlik iddialarını geri çekmiş; "düzen" ve "sorumluluk" adına merkezci refleksleri tercih etmiştir.

Bu üç sınır, sosyal demokrasinin neden bugün hem vazgeçilmez hem de yetersiz görüldüğünü açıklar. Vazgeçilmezdir; çünkü piyasaya terk edilmiş bir toplumda onun sağladığı koruma hâlâ hayati önemdedir. Yetersizdir; çünkü bu koruma, toplumu dönüştürecek bir kolektif ufuk üretmez. Sosyal demokrasi, insanları hayatta tutar; fakat onlara nereye gideceklerini söylemez. Otopsi masasında bu, kalp ve akciğerlerin çalışmasına rağmen, yön duygusunun kaybolması olarak kaydedilir.

Burada özellikle altı çizilmesi gereken bir nokta vardır. Sosyal demokrasinin krizi, yalnızca dışsal baskıların ya da sağ popülizmin yükselişinin sonucu değildir. Bu kriz, sosyal demokrasinin kendi içinde taşıdığı bir gerilimin açığa çıkmasıdır. Eşitlik ile istikrar, özgürlük ile düzen, hak ile yönetim arasındaki denge, belirli bir noktadan sonra sürdürülemez hâle gelmiştir. Sosyal demokrasi, bu gerilimi çözmek yerine, onu idare etmeyi seçmiştir. Bu seçim, tarihsel olarak anlaşılır; fakat siyasal olarak sınırlayıcıdır.

Türkiye açısından bakıldığında, bu sınırlılık daha da belirgindir. Sosyal demokrasi, haysiyet merkezli bir yurttaşlık dili kuramadığında, yardım ve hizmet üzerinden işleyen bir ilişki ağına sıkışır. Bu ağ, hayatı iyileştirir ama sessizlik üretir. Yurttaş, memnun olur; fakat özneleşmez. Bu durum, sosyal demokrasinin en derin çelişmesini açığa çıkarır: Eşitlik adına konuşurken, siyasetin enerjisini sönmülemesi.

Bu nihai otopsi raporu, bir hükümle kapanmaz. Çünkü sosyal demokrasi ne tamamen başarısızdır ne de kurtarıcıdır. O, modern toplumların kendi çelişkileriyle baş etme biçimlerinden biridir. Ancak şu tespit artık nettir: Sosyal demokrasi, kendi sınırlarını tanımadan ve bu sınırlarla yüzleşmeden, her yeni krizde biraz daha merkezci, biraz daha teknokrat ve biraz daha cesaretsiz hâle gelir. Bu cesaretsizlik, niyet eksikliğinden değil; rejim mantığının içkin korkularından beslenir.

Otopsinin sonunda geriye şu rahatsız edici sorular kalır: Eşitliği yönetmekle yetinen bir siyaset, gerçekten adil olabilir mi? Haysiyeti yardıma bağlayan bir düzen, yurttaşı özgür kılabilir mi? Kriz anlarında düzeni önceleyen bir siyaset, özgürlüğü ne kadar savunabilir? Bu soruların hazır cevapları yoktur. Ancak sosyal demokrasiyi anlamının tek yolu, onu bu sorularla birlikte düşünmektir. Otopsi burada biter; fakat tartışma tam da burada başlar.

OTOPSİDEN SONRA: SOSYAL DEMOKRASİNİN ARDINDA KALAN ENKAZ, BOŞLUK VE AÇIK SORULAR

Otopsi tamamlandığında geriye kalan şey bir reçete değildir; bir enkaz haritasıdır. Sosyal demokrasi, hem Batı'da hem Türkiye'de, çözdüğünden daha az ama ertelediğinden çok sorunu arkasında bırakmıştır. Bu parça, artık "ne oldu?"yu değil, ne açıkta kaldı? sorusunu sorar. Çünkü sosyal demokrasinin asıl mirası, başarıları kadar, cevaplayamadığı sorularda saklıdır.

İlk açıkta kalan mesele, eşitlik ile siyaset arasındaki kopuştur. Sosyal demokrasi, eşitliği çoğu zaman sonuçlara indirgemiş, süreçleri siyasal çatışmanın dışına taşımıştır. Gelir farkı azalır, hizmet yaygınlaşır; fakat bu iyileşme, toplumu dönüştüren bir siyasal bilinç üretmez. Eşitlik, mücadeleyle kurulan bir ilişki olmaktan çıkıp, dağıtılan bir sonuç hâline gelir. Bu noktada eşitlik, insanları yan yana getirmeyen; onları sessizce aynı sıraya dizer. Otopside sonradan açık kalan soru şudur: Mücadele üretmeyen bir eşitlik, ne kadar kalıcı olabilir?

İkinci büyük boşluk, özne meselesidir. Sosyal demokrasi, bireyi korumuş ama onu dönüştürücü bir özne olarak kurmakta isteksiz davranmıştır. Yurttaş, hak sahibi olmuştur; fakat bu hakların nasıl kazanıldığı, nasıl savunulacağı ve nasıl genişletileceği konusunda siyasal bir rol üstlenmemiştir. Böylece siyaset, geniş kitleler

için bir katılım alanı olmaktan çıkıp, uzmanların ve yöneticilerin işi hâline gelmiştir. Bu durum, otopsi masasında net bir bulgu olarak durur: Sosyal demokrasi, özneyi güçlendirirken, siyaseti ondan geri almıştır.

Üçüncü açık mesele, haysiyetin kurumsal karşılığıdır. Batı'da refah devleti, Türkiye'de belediyeçilik; her iki bağlamda da sosyal demokrasi, hayatı maddi olarak iyileştirmiştir. Ancak haysiyet, yalnızca maddi iyilikle kurulmaz. Haysiyet, eşit söz hakkı, siyasal görünürlük ve kolektif kader duygusuyla ilgilidir. Sosyal demokrasi, bu boyutu kurumsallaştıramadığında, yardım ve hizmet haysiyet üretmek yerine, onu kırılğan hâle getirir. Açıkta kalan soru şudur: Haysiyet, yönetilebilir bir kategori midir, yoksa zorunlu olarak siyasal bir çatışma alanı mı?

Dördüncü ve belki de en kritik boşluk, kriz anlarında siyaset yapma kapasitesidir. Sosyal demokrasi, normal zamanların rejimidir; krizlerde ise çoğu zaman geri çekilir. Güvenlik, enflasyon, göç, savaş gibi başlıklarda "sorumluluk" ve "istikrar" dili, eşitlik ve özgürlük iddialarının önüne geçer. Bu refleks, sosyal demokrasinin ahlâkî değil, yapısal bir sınırdır. Ancak bu sınır, günümüz dünyasında daha da yakıcı hâle gelmiştir. Çünkü artık kriz, istisna değil, kalıcı hâldir. Burada açıkta kalan soru nettir: Sürekli kriz üreten bir dünyada, krizden kaçınan bir siyaset ne kadar yaşayabilir?

Türkiye bağlamında bu sorular daha sert bir biçimde karşımıza çıkar. Sosyal demokrasi, merkezi iktidar karşısında çoğu zaman "daha az kötü" olma pozisyonuna sıkışmış; dönüşüm yerine nefes alma alanı üretmiştir. Bu alan kıymetlidir; fakat kalıcı değildir. Belediyeçilikte elde edilen başarılar, ulusal ölçekte bir eşitlik ve yurttaşlık projesine bağlanamadığında, sosyal demokrasi kendi sınırlarını aşamaz. Otopsi sonrası kalan boşluk şudur: Yerel başarı, siyasal bir ortak kader fikrine dönüşmeden ne kadar ileri gidebilir?

Bu parça, bir çağrı ya da çözüm listesi sunmaz. Çünkü otopsinin amacı, yeni bir ideoloji icat etmek değildir. Ama şunu açıkça söyler: Sosyal demokrasi, kendi sınırlarını kabul ettiği ölçüde yönetilebilir; bu sınırlarla yüzleştiği ölçüde ise yeniden düşünölmeye zorlanır. Yüzleşme olmadan yenilenme olmaz. İyilik anlatısı, cesaret üretmez; yalnızca rahatlatır.

Sonuçta geriye kalan şey şudur: Sosyal demokrasi, modern toplumların vicdanıdır denmiştir. Otopsi ise bize şunu gösterir: Vicdan, siyasetle bağını kaybettiğinde, yönetenin konforuna dönüşür. Rahatsız etmeyen vicdan, düzeni sorgulamaz. Bu metin boyunca yapılan şey tam da bu rahatlığı bozmak, sosyal demokrasiyi kendi başarılarının arkasına saklanamayacak hâle getirmektir.

Otopsi burada gerçekten biter. Ama eğer bir şey hayatta kalmışsa, o da şu sorudur: Eşitliği yöneten bir siyaset mi istiyoruz, yoksa eşitlik için risk almayı göze alan bir siyasal akıl mı? Bu soruya cevap vermek, artık sosyal demokrasinin değil, onu aşmayı düşünen herkesin meselesidir.

BİBLİYOGRAFYA

KURAMSAL OMURGA; BATI'DA SOSYAL DEMOKRASİ, REFAH DEVLETİ, NEOLİBERAL DÖNÜŞÜM

— *The Three Worlds of Welfare Capitalism (Refah Kapitalizminin Üç Dünyası)*, — Gøsta Esping-Andersen, 1990, Polity Press, Cambridge. Refah devletini "tek tip iyilik" masalı olmaktan çıkarıp rejimlere ayırır; sosyal demokrasinin nerede kurumsallaşıp nerede liberal bir yama hâline geldiğini sınıflandırarak gösterir. "Eşitlik" ile "piyasa disiplini" arasındaki pazarlığın anatomisini soğukkanlı kurar; otopsinin iskeletini verir.

— *The Great Transformation: The Political and Economic Origins of Our Time (Büyük Dönüşüm: Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri)*, — Karl Polanyi, 1944, Farrar & Rinehart, New York. Piyasanın "doğal" değil, zorla kurulmuş bir düzen olduğunu anlatır; toplumun kendini koruma refleksini (karşı-hareket) merkeze alır. Sosyal demokrasiyi, tam da bu karşı-hareketin kurumsal dili olarak okumak için birinci sınıf temel metindir; otopsinin "köken" dosyasıdır.

— *Capital in the Twenty-First Century (Yirmi Birinci Yüzyılda Kapital)*, — Thomas Piketty, 2013, Éditions du Seuil, Paris. Eşitsizliği ahlâkî yakınma değil; tarihsel veri olarak çakar masaya. Sosyal demokrasinin "vergileme ve yeniden dağıtım" hattını neden kurduğunu, neoliberal dönemde niçin gevşediğini ampirik düzlemde tartışmak için güçlü bir dayanak sağlar; otopsinin laboratuvar sonuçları gibi okunur.

— *Citizenship and Social Class: And Other Essays (Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıf)*, — Thomas Humphrey Marshall, 1950, Cambridge University Press, Cambridge. Sosyal demokrasinin "haklar rejimi" tarafını, yani yurttaşlığı yalnız oy vermeye indirgemeyen genişlemeyi kavramsallaştırır. Türkiye'de "hizmet" diline sıkışan siyasetin neden "hak" dilini kuramadığını teşhis etmek için özellikle verimli bir çerçeve sunar; otopsinin "normatif organlarını" gösterir.

— *Capitalism and Social Democracy (Kapitalizm ve Sosyal Demokrasi)*, — Adam Przeworski, 1985, Cambridge University Press, Cambridge. Sosyal demokrasinin sınıf uzlaşmasını romantize etmeden, stratejik ve örgütsel bir problem olarak ele alır. "Reform mu, dönüşüm mü?" ikilemini soyut ahlâk değil; siyasal iktisadın zorunlulukları üzerinden tartışır. Otopsi planında özellikle "uzlaşma rejimi" bölümünü kas gibi sertleştiren kitaptır.

— *Contradictions of the Welfare State (Refah Devletinin Çelişkileri)*, — Claus Offe, 1984, Hutchinson, London. Refah devletinin kendi içinde ürettiği gerilimleri; maliyet, meşruiyet ve yönetilebilirlik krizlerini açar. Sosyal demokrasinin "koruyucu" rolünün neden zamanla bürokratik bir sıkışmaya dönüştüğünü anlatmak için birebir. Otopsinin "çelişki raporu"; özellikle kriz çağında sosyal demokrasinin niçin savunmaya çekildiğini netleştirir.

— *Legitimation Crisis (Meşruiyet Krizi)*, — Jürgen Habermas, 1973, Suhrkamp, Frankfurt am Main. Devletin yönetme kapasitesi ile toplumsal rıza arasındaki bağ koptuğunda ne olur sorusunu kurar. Sosyal demokrasinin "meşruiyet üretme" işlevini, yani düzeni sakinleştirme mekanizmasını çözümlmek için iyi bir mercek sunar. Otopsinin "siyasal psikoloji" bölümünde özellikle işe yarar. ([Wikipedi](#))

— *Buying Time: The Delayed Crisis of Democratic Capitalism (Zaman Satın Almak: Demokratik Kapitalizmin Geciken Krizi)*, — Wolfgang Streeck, 2014, Verso, London. Sosyal demokrasinin post-70'lerde borçlanma, finansallaşma ve "erteleme siyaseti"yle nasıl ayakta kaldığını anlatır. "Krizi çözmek" yerine "krizi ötelemek" fikri, otopsi masasında en can yakıcı bulgulardan biridir. Özellikle Avrupa deneyimini Türkiye'ye bağlamak için kuvvetli köprü kurar.

— *The Third Way: The Renewal of Social Democracy (Üçüncü Yol: Sosyal Demokrasinin Yenilenmesi)*, — Anthony Giddens, 1998, Polity Press, Cambridge. Sosyal demokrasinin neoliberal dönemde geçirdiği ideolojik revizyonu içeriden okumak için önemli. "Piyasayı veri alıp adaleti yönetme" çizgisinin nasıl meşrulaştırıldığını görürsün; eleştiri yapmak için hedefi netleştirir. Otopsinin "doktrin değişimi" kısmına iyi malzeme verir.

— *Undoing the Demos: Neoliberalism's Stealth Revolution (Demos'u Bozmak: Neoliberalizmin Sinsi Devrimi)*, — Wendy Brown, 2015, Zone Books, New York. Neoliberal aklın yurttaşı nasıl "yatırımcı benlik"e çevirdiğini; demokrasiyi nasıl içten kemirdiğini anlatır. Sosyal demokrasinin neden sadece ekonomik değil, kültürel ve ahlâkî bir zemin kaybı yaşadığını kavramak için birebir. Otopsinin "özne dönüşümü" dosyasıdır.

TÜRKİYE BAĞLAMI; TERCÜME, DEVLET, SINIF, MERKEZ-ÇEVRE, DİN-SİYASET

— *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar (Türkiye'de Devlet ve Sınıflar)*, — Çağlar Keyder, 1989, İletişim Yayınları, İstanbul. Türkiye'de sınıf ilişkilerinin devletle nasıl düğümlendiğini; sosyal demokrasinin niçin "sınıf siyaseti" kurmakta zorlandığını anlamak için temel metin. Otopsinin "zemin analizi" kısmını besler; çünkü sosyal demokrasinin başarısızlığı çoğu zaman fikir eksikliği değil, yapısal kilitlenmedir.

— *Devlet ve İşadamları: Modern Türkiye'de Devlet-İş Dünyası İlişkileri (Devlet ve İşadamları)*, — Ayşe Buğra, 1995, İletişim Yayınları, İstanbul. Rant, sermaye ve devlet ilişkisini somut örneklerle gösterir; Türkiye'de refah rejiminin niçin kırılğan olduğunu açık eder. Sosyal demokrasinin "kaynak" sorununu; vergi, kayıt dışılık, patronaj gibi düğümler üzerinden okumak için çok işe yarar. Otopsinin "ekonomik dolaşım" bölümüne kan taşır.

— *Türkiye İktisat Tarihi: 1908–2009 (Türkiye İktisat Tarihi: 1908–2009)*, — Korkut Boratav, 2006, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara. Türkiye'de büyüme, kriz ve sınıf dengelerinin tarihini verir; sosyal demokrasinin "dönemsel fırsat" pencerelerini ve kaçırdığı eşikleri görmek için kullanışlıdır. "Neden hak temelli refah devleti kurulamadı?" sorusunu soyut bir kültür meselesi olmaktan çıkarıp iktisadî-siyasal ritme oturtur.

— *Türkiye'de Toplum ve Siyaset: Makaleler 1 (Türkiye'de Toplum ve Siyaset)*, — Şerif Mardin, 1990, İletişim Yayınları, İstanbul. Merkez-çevre gerilimini; sivil toplumun kırılğanlığını; Türkiye'de modern siyasetin dilini ve çatışma biçimlerini okutur. Sosyal demokrasinin neden "devletle mesafeyi" ayarlayamadığını, neden çoğu zaman "merkeze tutunma" refleksi ürettiğini anlamak için güçlü arka plan sağlar. Otopsinin "siyasal kültür" dosyasıdır.

— *Değişen Türkiye'de Din, Toplum ve Siyaset (Değişen Türkiye'de Din, Toplum ve Siyaset)*, — Ali Çarkoğlu; Binnaz Toprak, 2000, TESEV Yayınları, İstanbul. Türkiye'de din-siyaset ekseninin toplumsal davranışları nasıl şekillendirdiğini veriye yaslanarak tartışır. Sosyal demokrasinin seçmenle kurduğu ilişkinin niçin sınıf dilinden çok kimlik ve yaşam tarzı çatışmalarına takıldığını görmek için işe yarar. Otopsinin "kültürel fay hattı" bölümünü güçlendirir.

— *Bu Ülke (Bu Ülke)*, — Cemil Meriç, 1974, Ötüken Neşriyat, İstanbul. Sosyal demokrasiyi doğrudan anlatmaz; ama Türkiye'de "Batı'dan tercüme ideoloji"nin zihinsel sorunlarını sertçe yakalar. Otopsi için değerli olan tarafı şu: Sosyal demokrasinin Türkiye'de niçin bir "dil" ve "haysiyet" meselesine dönüştüğünü; taklit, ezber ve kavram ithalatı eleştirisi üzerinden gerilimli biçimde düşündürür.

— *İsyan Ahlâkı (İsyan Ahlâkı)*, — Nurettin Topçu, 1995, Dergâh Yayınları, İstanbul. Sosyal demokrasinin "adalet" iddiasını, Türkiye'de çoğu zaman eksik kalan ahlâkî omurga üzerinden sorgulamak için güçlü bir kaynak. "Hak" ve "vicdan" arasındaki bağı diri tutar; siyasetin sadece yönetim değil, karakter ve haysiyet meselesi olduğunu hatırlatır. Otopsinin "ahlâkî doku" bölümüne iyi gelir.

— *Post-Democracy* (**Post-Demokrasi**), — Colin Crouch, 2004, Polity Press, Cambridge. Türkiye için doğrudan yazılmadı; ama seçim var, temsil yok; katılım var, karar yok gibi güncel sıkışmaları kavramak için güçlü. Sosyal demokrasinin neden "seçim kazanma tekniği"ne indirgenme riskine açık olduğunu gösterir. Otopsinin "demokrasi yorgunluğu" kısmına çerçeve sunar.

— *Inequality: What Can Be Done?* (**Eşitsizlik: Ne Yapılabilir?**), — Anthony B. Atkinson, 2015, Harvard University Press, Cambridge, MA. Türkiye'ye dolaylı katkısı şurada: Eşitsizliği sadece büyüme ile çözeceğini sanan akli dağıtır; somut politika setleriyle tartışmayı disipline eder. Sosyal demokrasinin programını "iyi niyet"ten çıkarıp ölçülebilir araçlara bağlamak için iyi bir kaynak; otopsinin "program ve araç" bölümünü keskinleştirir.

— *State and Business in Modern Turkey* (**Modern Türkiye'de Devlet ve İş Dünyası**), — Ayşe Buğra, 1994, State University of New York Press, Albany. Türkçe baskıyla birlikte okununca, Türkiye'de kapitalizmin "piyasa"dan çok "ilişki ağı" üzerinden kurulduğunu daha geniş karşılaştırma imkânıyla görürsün. Sosyal demokrasinin neden şeffaf finansman, vergi adaleti ve kurum inşası olmadan havada kaldığını anlatmak için iyi bir karşılaştırmalı dayanak sağlar.